

REGULACYJNA ROLA PRZYJMOWANIA PERSPEKTYWY W SPOSTRZEGANIU EMOCJONALNOŚCI INNYCH LUDZI: ZNACZENIE DYSPOZYCYJNYCH I SYTUACYJNYCH ASPEKTÓW PROCESU

Promotor: prof. UW dr hab. Anna Szuster-Kowalewicz

Streszczenie

Doniesienia empiryczne wskazują, że przyjmowanie perspektywy zewnętrznej może znacząco modyfikować różne aspekty spostrzegania innych ludzi oraz ustosunkowania wobec nich. W prezentowanych badaniach eksplorowano związki pomiędzy różnymi przejawami procesu przyjmowania perspektywy, a spostrzeganiem emocjonalności w relacjach międzygrupowych i interpersonalnych. Interesowano się: 1) dyspozycyjnym aspektem procesu, rozumianym jako indywidualnie kształtowana umiejętność przyjmowania perspektywy, a także 2) sytuacyjnym przyjmowaniem perspektywy, rozumianym jako doraźna koncentracja uwagi na perspektywie zewnętrznej.

Pierwsza część programu badawczego o charakterze korelacyjnym dotyczyła związków egzocentryzmu – dyspozycyjnego wymiaru przyjmowania perspektywy - z różnymi aspektami spostrzeganej emocjonalności innych ludzi, w tym członków grupy własnej i obcej. W serii czterech badań (badania I – IV) weryfikowano hipotezy o współwystępowaniu egzocentryzmu z atrybucją innym emocji, zróżnicowanych ze względu na znak, wymiar pierwotności/wtórności, a także z nasileniem infrahumanizacji (szczególnego rodzaju zniekształcenia w spostrzeganiu innych, dotyczącym właśnie wymiaru emocjonalności). Uzyskane wyniki oraz ich reanalizy potwierdziły przewidywania dotyczące spostrzegania członków grupy obcej – wraz ze wzrostem egzocentryzmu wzrastała skłonność do przypisywania innym większej liczby lub częstości przeżywania emocji. Otrzymane rezultaty dotyczące emocji wtórnych i pozytywnych, a także nasilenia infrahumanizacji, interpretowano w kategoriach ograniczenia tendencyjnego spostrzegania innych. Uzyskano również istotne zależności pomiędzy egzocentryzmem i niektórymi przejawami spostrzeganej emocjonalności członków grupy własnej, miały jednak one mniej systematyczny charakter. Seria badań korelacyjnych pozwoliła również na analizę znaczenia sposobu określania

grupy własnej i obcej dla spostrzeganej złożoności emocji innych ludzi. Kategoryzacja dokonywana samodzielnie przez badanych (vs narzucona) ograniczała spostrzeganą częstość przeżywania emocji w obrazie grupy własnej, a zarazem sprzyjała atrybucji większej częstości przeżywania emocji członkom grupy obcej.

Druga część programu miała charakter eksperymentalny. Badano regulacyjną rolę sytuacyjnego przyjmowania perspektywy w ograniczaniu zniekształceń spostrzegania emocji innych (operacjonalizowanych jako przejawy infrahumanizacji). Konsekwentnie interesowano się także regulacyjną rolą dyspozycji do przyjmowania perspektywy w spostrzeganiu emocjonalności innych oraz interakcji sytuacyjnego i dyspozycyjnego aspektu przyjmowania perspektywy. W trzech badaniach weryfikowano hipotezy dotyczące znaczenia naśladowania ekspresji mimicznej, odzwierciedlającej przyjmowanie perspektywy na podstawowym, organizmalnym poziomie (badanie VI), refleksyjnego koncentrowania uwagi na innych (badanie V), a także przestrzennego wymiaru procesu przyjmowania perspektywy (badanie VII).

Uzyskano rezultaty wskazujące na ograniczenie zniekształceń w spostrzeganiu emocji innych poprzez aktywizację perspektywy drugiej osoby za sprawą naśladowania jej ekspresji mimicznej. Efekt ten interpretowano w kategoriach zwiększania uogólnionego poczucia bliskości z naśladowaną osobą. Przeciwny efekt – wzrostu infrahumanizacji - uzyskano w wyniku aktywizacji przestrzennej perspektywy drugiej osoby. Zadanie rotacji perspektywy przestrzennej, obciążając zasoby poznawcze, nasilało zniekształcenia. Rezultat interpretowano w kategoriach rodzaju kodu (społeczny vs przestrzenny), w jakim przyjmowana jest perspektywa zewnętrzna, jako kluczowego dla efektywności tej strategii w ograniczaniu negatywnych ustosunkowań wobec innych. Nie uzyskano konkluzyjnych wyników dotyczących wpływu koncentrowania uwagi na Ja vs Innych na poziom

7

zniekształceń w obrazie emocjonalności innych. Pojawiły się jednak pewne przesłanki do wnioskowania o możliwości modyfikacji poziomu zniekształceń, za pomocą strategii

koncentracji na Ja, wzmagającej autorefleksję i procesy samokontroli. W drugiej części programu badawczego otrzymano również rezultaty potwierdzające względną niezależność od czynników sytuacyjnych ustosunkowań osób o większej dyspozycji do przyjmowania perspektywy.

Zgromadzone rezultaty potwierdzają regulacyjną rolę wyróżnionych aspektów procesu przyjmowania perspektywy dla spostrzegania emocjonalności innych. W interpretacji podkreślane jest znaczenie motywacji, refleksyjnego charakteru zjawisk generowanych przyjmowaniem perspektywy, a także względnie autonomicznego charakteru ustosunkowań wobec innych (których źródłem jest dobrze uformowana umiejętność przyjmowania perspektywy), ograniczających tendencyjność pochodną od procesów kategoryzacji.

Rezultaty prezentowanych badań mogą również stanowić inspirację do opracowania i projektowania różnego rodzaju oddziaływań wychowawczych, edukacyjnych i profilaktycznych, ograniczających negatywne i krzywdzące innych zachowania.